

ZARF TÜMLEÇLERİ ‘-DIR BİLDİRME EKİLİ BİR KELİME VEYA KELİME GRUBU OLAN’ CÜMLELERİN YAPISI ÜZERİNE*

*Enfel DOĞAN***

ÖZET

Yapı bakımından cümle tipleri konusu, söz dizimi incelemelerinin en çok tartışılan konusudur. İçerisinde filimsi bulunan cümlelerin basit cümle mi birleşik cümle mi olduğu; şartlı cümleler ile iç içe birleşik cümlelerin basit cümle mi birleşik cümle mi olduğu; ki’li cümlelerin bağlı cümle mi birleşik cümle mi olduğu gibi konularda onlarca çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu makalede söz dizimi ile ilgili farklı bir konuya temas edilecektir: “*Uzun zamandır buralarda görünmedi. / Kaç gündür annemle konuşmadım. / Ne zamandır annemle konuşmadım. / Kaçtır seni buralarda görüyorum. / Yıllardır o türkü söylenir buralarda.*” gibi cümlelerin ilk bakışta yapı bakımından basit cümle olduğu düşünülmektedir. Ancak bu cümlelerde zarf tümleci işlevinde görünen kelime veya kelime grupları bildirme eki almıştır ve yargı bildirmektedir. Bundan dolayı cümlelerde birden fazla yargı bulunmaktadır ve bu cümlelere basit cümle demek bizi sıkıntıya sokacaktır. Bu çalışmada bu şekildeki cümle yapılarının basit cümle mi, iç içe birleşik cümle mi yoksa ilk defa Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN’ın ilim âlemine duyurduğu ki’si düşmüş birleşik cümle mi olduğu tartışılacak ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Bildirme eki taşıyan öğelerin zarf tümleci değil de özne veya nesne olduğu (Odada *bir kahkahadır* koptu. / İki parti arasında *şiddetli bir çarpışmadır* başladı. / Beni *bir düşünce* almıştı. / Herif ağaçta iken *bir iniltidir* işitir. gibi) cümlelerin durumu ise doğrudan bu bildirinin konusuna girmemektedir.

Anahtar Kelimeler: söz dizimi, cümle yapısı, bildirme eki

ON CLAUSE STRUCTURE THAT ITS ADVERBIAL CLAUSE CONSISTS OF WORD OR WORD GROUPS ENDING WITH THE COPULA “-dır”

ABSTRACT

The most controversial issue in syntax is types of sentences according to structure. There are many studies discussing whether sentences with verbals and conditional sentences and reported speeches

* Bu makale, 17-19 Mayıs 2013 tarihlerinde Bosna-Hersek’te International Burch University’de düzenlenen I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi’nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: enfeldogan@yahoo.com

are simple sentences or complex sentences and also whether sentences joined with “ki” are compound or complex sentences. In this article, it is mentioned about different issues about syntax. For example these clauses seems simple sentences according to structure at first sight: “*Uzun zamandır buralarda görünmedi. / Kaç gündür annemle konuşmadım. / Ne zamandır annemle konuşmadım. / Kaçtır seni buralarda görüyorum. / Yillardır o türkü söylenir buralarda.*” But words or group of words in this clause have copula. For this reason these clauses express more than one thought, so it is hard to say they are simple sentences. In this article, it will be discussed and decided whether these sentences are simple or complex sentences or complex sentences without the conjunction “ki” as Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN mentioned at the first time. The situation of sentence of which parts of sentence that is not as a subject or object but indirect object [exp. *Odada bir kahkahadır* koptu. (Laughter broke out in the room), *İki parti arasında şiddetli bir çarpışmadır* başladı. (Began a violent collision between the two parties), *Beni bir düşüncedir* almıştı. (I got deep ideas), *Herif ağaçta iken bir iniltidir* işitir. (Hears the groans when the guy on tree) etc.] does not directly include in this article.

Key Words: syntax, clause structure, copula

Sorun: “*Aylardır suda pişmiş havuç, tereyağlı sebze yiyordu. / Uzun süredir buralarda görünmedi. / Kaç gündür Selvi ile Necmi’ye rastlayamamıştı. / Ne zamandır annemle konuşmadım. / Kaçtır seni buralarda görüyorum.*” gibi, içerisinde teklik üçüncü şahıs bildirme ekiyle kurulmuş bir zarf tümleci ögesi bulunan cümleler yapı bakımından hangi cümle tipine girer?

Teklik üçüncü şahıs bildirme eki -DİR’in en temel işlevi isimleri yüklemleştirmektir. Bununla birlikte, bununla birlikte, bildirme eki aldığı hâlde yüklemlik işlevi net olmayan bir kelime veya kelime grubunu içinde bulunduran bazı cümleler yapı bakımından nasıl adlandırılmalıdır? Bu bildiri bu konunun tartışılması amacıyla hazırlanmıştır.

Birkaç sene önce meslektaşlarımızdan Yeter Torun, bu konuyu derli toplu olarak bir makale formatında “+DİR/+DÜR Bildirme Ekiyle Oluşturulan Bazı Yapıların Cümledeki Kullanımları Üzerine” başlığıyla ele almıştı (2006: 111-122). Torun, bu makalede, **bildirme ekli olup zarf tümleci ögesi gibi gözüken** bu yapılar hakkında dilcilerin farklı görüşleri savduklarını belirterek bunları şu şekilde sıralamıştır (2006: 112-115):

Bu bildirme ekli yapıları cümle olarak kabul edenler: Hikmet Dizdaroğlu, Tahir Nejat Gencan.

Bu bildirme ekli yapıları cümle görünüşlü kalıplaşmış anlatım kabul eden: Rasim Şimşek.

Bu bildirme ekli yapıları addan ad yapma ekiyle türemiş zarf olarak kabul eden: Zeynep Korkmaz (Torun’dan naklen; Dizdaroğlu, 1976: 28, 58, 93, 128 / Gencan, 2001: 157, 392, 393 / Şimşek, 1987: 139 / Korkmaz, 2003: 469)

Netice olarak Torun, “içerisinde zaman bildiren ve zarf tümleci olarak cümleye katılan (‘İki gündür beni aramadı.’ gibi) bildirme ekli yapıların ikinci bir hüküm bildirmediği için birleşik cümle olarak adlandırılmayacağını; özne veya nesne ögesi olarak cümlede kullanılan (‘Bir gürültüdür koptu.’, ‘Sınıfta bir sestir işitir.’ vb...) yapıların ise ikinci bir hüküm içerdiği için iç içe birleşik cümle olarak adlandırılabilceğini ifade etmektedir (2006: 116, 119).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Biz ise metinlerde yaptığımız taramalarda ulaştığımız bazı veriler ışığında meselenin tarihî bir zemini bulunduğunu gördüğümüz için konuya değişik bir açıdan yaklaşmak istiyoruz.

Giriş

Eski Türkçe devresinde Türkçemizde kendisini göstermeye başlayan ki'li birleşik cümle yapısı (Tekin, 1992: 112), Anadolu sahasında Eski Türkiye Türkçesi döneminde, 14. yüzyılda Farsçadan yapılan tercüme sonucunda dilimizdeki kullanım sıklığını iyice artırmış ve zamanla Türkçede sıkça kullanılan bir cümle yapısı hâline gelmiştir.

Esas olarak Türkçenin -temel unsurun sonda yer alması- kuralına aykırı olan bu cümle yapısında “ki/kim” bağlacından önce gelen cümle -genellikle- temel cümle, “ki/kim”den sonra gelen cümle ise yardımcı cümledir. Temel cümle ile ilintili olan ve onun muğlak bıraktığı bir hükmü, ifadeyi içeren yardımcı cümle, esasen ya temel cümlede bulunmayan ama ihtiyaç duyulan bir ögedir veya temel cümlede var olan ama açıklanmaya ihtiyaç duyan bir ögenin sıfatı/niteleyicisidir.¹

Temel cümle + ki + Yardımcı cümle → *ki'li birleşik cümle*

Bu anlattıklarımızı iki ayrı örnek üzerinde somutlaştırmak faydalı olacaktır:

Birinci örnek:

Dilerim Tanrı'dan ki sana açık kucaklar

Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Kıskaç*)

Bu ki'li birleşik cümlelerin temel cümlesi, “Tanrı'dan dilerim.”dir.

Yardımcı cümle, “Sana açık kucaklar bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun.”dur.

Bu cümleyi Türkçe yapılı bir nesir cümlesi hâline getirmek istersek aslında yardımcı cümlelerin temel cümlelerin ihtiyaç duyduğu **nesne** ögesi olarak görev yaptığını görürüz:

Tanrı'dan, sana açık kucakların bir daha kapanmadan kara toprakla dolmasını dilerim.

İkinci örnek:

Mümtaz'ın kafasında acayip bir sahne vardı ki her okuduğu ve dinlediği oraya nakledilirdi.
(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Bu nesir cümlesinin temel cümlesi, “Mümtaz'ın kafasında acayip bir sahne vardı.” kısmıdır.

Yardımcı cümle ise, “Her okuduğu ve dinlediği oraya nakledilirdi.”dir.

Bu cümleyi Türkçe bir kurallı cümle hâline getirmek istersek, yardımcı cümlelerin ayrı bir öge değil, temel cümlede var olan **özne ögesinin niteleyicisi/sıfatı** olduğunu görürüz:

¹ Ki'li birleşik cümle ve işlevleri için bk. Mertol Tulum, **Sinan Paşa, Ma'ârif-nâme ve ki'li Birleşik Cümleler Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış doçentlik tezi, İstanbul 1978; Mustafa Özkan, “Eski Türkiye Türkçesinde ki/kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine”, **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. XXXI, İstanbul 2004, s. 243-255; Muhammet Yelten, “Parsnâme'deki Ki'li Cümleler Üzerine”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, c. II, sy. 4, Ankara 2005, s. 46-56; Ece Çohadar, **Türkiye Türkçesinde Ki'li Birleşik Cümle Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2008.

Mümtaz'ın kafasında her okuduğu ve dinlediğinin kendisine nakledildiği acayip bir sahne vardı.

Ki'li Birleşik Cümlede Görülen Şekil ve İşlev Değişiklikleri

1. Daha Eski Anadolu Türkçesi döneminde, metinlerde bazen ki'li birleşik cümlelerdeki “ki” bağlacının düştüğü, ancak ki'li cümlenin “temel cümle + yardımcı cümle” yapısının muhafaza edildiği görülmektedir.

Bilgil ey oğul, Hak sübhânehu ve teâlâ bay kullarına iki farîza buyurdi. (Şeyhoğlu, Kabus-nâme Tercümesi)

Bu cümlede “ki” düşse bile “ki'li cümle yapısı kendisini korumuştur ve yardımcı cümle temel cümlenin nesnesi işlevindedir:

Ey oğul, Hak tealanın zengin kullarına iki vazife emrettiğini bil.

Bu hususiyeti ilk defa ilim âlemine aktaran Şükrü Halûk Akalın'dır (2004: 51-60). Akalın bu çalışmasında Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen bu yapıları ve işlevlerini incelemiş, örneklendirmiş ve ki'si düşmüş ki'li birleşik cümleler olarak da adlandırılabilen bu yapıları “ki'si düşmüş birleşik cümle” olarak isimlendirmiştir.

Gördi bir ulu gemi-durur.

Temel cümle: Gördi.

Yardımcı cümle: Bir ulu gemi-durur.

Yardımcı cümle temel cümlenin nesnesi işlevindedir: “*Bir büyük gemi olduğunu gördü.*”

Meseldür taş olur yirinde ağır.

Temel cümle: Meseldür.

Yardımcı cümle: Taş olur yirinde ağır.

Yardımcı cümle temel cümlenin öznesidir: “*Taş yerinde ağır olur (sözü) bir meseldir.*”

Hayf ola şol yiğide delü olmuş.

Temel cümle: Hayf ola şol yiğide.

Yardımcı cümle: Delü olmuş.

Yardımcı cümle temel cümlenin yer tamlayıcısının niteleyicisidir: “*Deli olmuş şu yiğide hayf olsun.* (Akalın, 2004: 56-57).”

2. “Alıntı bir söz dizimi yapısı olan (ana cümle + ki + yardımcı cümle) kuruluşunun, 20. yüzyılda Türkçe üzerindeki Hint-Avrupa dillerinin (bilhassa Farsça ve Fransızcanın) etkisinin azalmasıyla birlikte işlev kaybına uğradığı söylenebilir. Türk söz dizimi yapısı bu alıntı yapıyı kullanmaya devam etmekle birlikte onun işlevini Türkçeleştirmiş, dolayısıyla asıl işleyişinden uzaklaştırmıştır. “ki” bağlacı yalnız başına veya farklı morfeplerle birlikte bir tur kuvvetlendirme edatı fonksiyonuyla da kullanılmıştır. Bu gibi cümleler dikkatle incelendiğinde esas yargının sonda olduğu görülür (Çohadar, 2008: 43-44).”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Gerçekten de Cumhuriyet dönemi metinlerinde tarama yaptığımızda, bazı örneklerde ki'li birleşik cümle yapısında bu şekilde bir değişikliğin vücuda geldiğini, “yardımcı cümle + ki + temel cümle” şekline dönüşen bu yeni ki'li birleşik cümle tipinde, ki'den önce gelip yüklemde -Dir bildirme eki bulduran kısmın vurgulama veya kuvvetlendirme işleviyle ki'den sonra gelen temel cümleyi tamamladığını görüyoruz.

Bunu bir örnekle açıklayalım:

Dördüncü defadır ki sana buralarda rast geliyorum. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*)

Esasında Farsçadaki ve Osmanlı Türkçesindeki genel ki'li birleşik cümle yapısına göre; bu cümlede temel cümle, “Dördüncü defadır”, yardımcı cümle ise “Sana buralarda rast geliyorum.”dur. Buna göre yapıyı Türkçeleştirecek olursak “*Sana buralarda rast geldiğim dördüncü defadır.*” şeklinde ifade edebiliriz. Ancak bu ifadenin kulak tırmaladığı da muhakkaktır. Çünkü yukarıda ifade ettiğimiz işlev değişikliği sebebiyle ki'den önce gelen cümle yardımcı cümle hâline, sonra gelen cümle ise temel cümle hâline dönmüştür. Yani aslında temel cümledeki yüklemi olan “dördüncü defadır” kısmı, bu yeni şekilde temel cümle hâline gelen “Sana buralarda rast geliyorum” kısmının zarf tümleci olarak görev yapmaya başlamıştır.

Aşağıdaki örnekler de bu bahsettiğimiz durumdadır:

Haftalardır ki rakının yüzünü görmemişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Ancak, kocası kendisine seslenince ki kendine geldi. (Yaşar Kemal, *İnce Memed 1*)

Bunun içindir ki sen benden çok yükseksin. (Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*)

Onun içindir ki hiçbir yerde iktidar, velev ki kendi getirmiş olsun, fikrin peşinden gitmez. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Doğrudan doğruya cümlelerin teşkilindedir ki bir yabancılık, bir gariplik buluyordu. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Yalnız bu yeşil gözlü, beyaz çocuk, tombul bacakları üstünde odadan odaya koşmaya başladığı günden beridir ki sabık Evkaf Nazırının günde hiç olmazsa birkaç kere kıs kıs güldüğü duyulurdu. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

İlk defadır ki bir kadın eli onu bu kadar şiddetle kendine doğru çekiyordu. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Dördüncü defadır ki sana buralarda rastgeliyorum. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*)

Zarf Tümleçleri -Dir Ekli Kelime/Kelime Grubu Olan Cümlelerin Yapısı

Yukarıda bahsettiğimiz ve işlev değişikliğiyle “yardımcı cümle + ki + temel cümle” yapısına dönüştüğü ve genellikle zarf tümlecin vurgulandığı cümlelerde zamanla “ki” bağlacı da **düşmüştür**. Hatta bazı eserlerde (adeta bir geçiş dönemini ortaya koyarcasına) bu yapının hem ki'li hem ki'si düşmüş örnekleri tespit edilmiştir:

Üç gecedir ki o da doğru dürüst uyumamış, babasının odasında, çıkmanın geniş sedirinde uyku taklidi yaparak onlarla beraber hastayı beklemişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Haftalardır ki rakının yüzünü görmemişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Aylardır ki Mümtaz'ın dış âlemlerle teması böyle oluyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bir haftadır ki, İhsan'ı görmemişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Bir haftadır Suadiye'de idik. Biraz dinlendik. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Beş gündür belki de açlıktan ölmüştür. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Dokuz gündür zatürree onu yakalamış, yavaş yavaş bugün bulunduğu o dar geçide kadar sürüklemişti. (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

İlk defadır ki bir kadın eli onu bu kadar şiddetle kendine doğru çekiyordu. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Bu ilk defadır ki ağlıyorum, dedi. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

İki seneden beridir ki gece gündüz iş adamlarıyla düşüp kalkıyor, nazırların yanına girip çıkıyor ve koltuğunun altında yazı makinesinde basılmış deste deste projelerle zengin yabancıların peşinde dolaşılıyor. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Zavallı Azmi Bey, ancak yemeğe oturdukları **zamandır ki** geniş nefes aldı. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Birkaç zamandır haftada üç defa Astori'lerin evinde bir genç İtalyan'dan dans dersi alıyorum. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Çoktandır kahvenin, çayın tadını unuttum. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Kaç senedir beni Avrupa'ya götürmek vaadiyle avuttunuz, oyaladınız. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

Dördüncü **defadır ki** sana buralarda rast geliyorum. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*)

Ben üç **aydır** yavukluyum bile. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*)

Kaç **zamandır** helallisi gibi kullanıp durmuş. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*)

Son dönem metinlerinde ise bu ikili durumun tamamen ortadan kaybolduğunu ve artık ki'nin tamamen bu tip cümlelerde düştüğünü görüyoruz:

Teşhisi koyan tedaviyi yapar / **Yıllardır** bu gelenek koşar... (Metin Kaçan, *Fındık Sekiz*)

Uzun zamandır kimse dövmemiş onu. (Tuna Kiremitçi, *Git Kendini Sevdirmeden*)

Uzun süredir ayrı yatıyorduk. (İnci Aral, *Ölü Erkek Kuşlar*)

Yolları **nicedir** ayrılmıştı. (Ahmet Altan, *Aldatmak*)

Bunca yıldır kocasını hiç tanımadığını, duyguları olmadığını sandığı bir erkeğin içinde hiç kimseye göstermediği bir şeyler taşıdığını fark etti. (Ahmet Altan, *Aldatmak*)

Ama Hoca **uzun zamandır** küçümsüyordu artık beni, ya da kendini öyle gösteriyordu. (Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*)

O karşımda otururken aklıma **bir yıldır** aynaya bakmadığım geldi. (Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*)

Selim'in cesedi **iki gecedir** çiçeklerin arasında yatıyordu. (Ahmet Ümit, *Şeytan Ayrıntıda*)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Gizlidir)

Ne kadar zamandır burada yatıyordu acaba? (Ahmet Ümit, *Kar Kokusu*)

Bu kadar güzel bir şeyi *yıllardır* Fransızlar bile yapamıyor. (Orhan Pamuk, *Masumiyet Müzesi*)

Ne tuhaf, *bir süredir* ses gelmiyordu karıdan. (Ayşe Kulin, *Köprü*)

Kocası *bir yıldır* işsizdi. (Tuna Kiremitçi, *Bu İşte Bir Yalnızlık Var*)

SONUÇ

Peki bu cümleleri yapı bakımından nasıl adlandırabiliriz?

“Uzun süredir ayrı yatıyorduk. (İnci Aral, *Ölü Erkek Kuşlar*)” cümlesi üzerinde tartışalım:

a) Buradaki -dir ekini bir bildirme eki değil de kalıplaşmış isimden zarf işlevli isim türeten bir ek olarak kabul edersek, bu cümle bir basit cümledir. Zeynep Korkmaz hocamız ek kalıplaşmaları ile ilgili çalışmasında (1994) böyle bir tespitte bulunmamışken *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi* adlı çalışmasında, bu tip cümlelerdeki -Dir ekli kelimeleri “addan ad yapma ekiyle kurulan zarflar” başlığı altında ele almış ve “Zaman zaman adlara gelen bu ek bir adı fiilleştirme yerine ‘bir zamandan beri’ anlamıyla zarflar oluşturmuştur.” demiştir (2003: 469). Yani Zeynep Korkmaz bildirme ekinin kalıplaşarak bir yapım eki hâline geldiğini ifade etmektedir.

Daha çok çekim eklerinin kalıplaştığını tespit edebiliyoruz (*gözde, sözde, içten* vs.). Bildirme ekindeki işlev eksilmesinin kalıplaşıp bir yapım eki olma durumuna geliş olarak yorumlarken çok dikkatli olmamız gerekir. -Dir eki -IAr ekli tek kelimelere (*günlerdir, yıllardır* vs.) geldiğinde bir kalıplaşmayı akla getirirse de “uzun süredir, iki ayı aşkın süredir, çok zamandır vb.” kelime grubuna bildirme ekinin geldiği örnekleri türemiş zarf kabul etmek pek mümkün görünmemektedir.

b) Taradığımız ve bir kısım örneklerini burada belirttiğimiz metinlerdeki ki’si düşmemiş benzer yapılar da dikkate alınarak ve Şükrü Halûk Akalın’ın teklifi göz önünde bulundurularak bu ve benzeri cümleleri “ki’si düşmüş birleşik cümle” olarak kabul edebiliriz. Burada en büyük sıkıntı, tarihî metinler üzerine yapılan söz dizimi çalışmalarında bu terimin kullanılabilme durumu olmasına rağmen çağdaş söz dizimi incelemelerinde bu şekilde bir terimin yaygın olarak kullanılmamasıdır.² Yani günümüz cümle yapısı tasniflerinde böyle bir adlandırma yoktur. Bununla birlikte, tasnifte bu şekildeki örneklere, ki’li birleşik cümlelerin bir alt başlığı olarak yer verilebileceğini düşünüyoruz.

c) Bildirme ekli yapılardan cümleye **özne** ve **nesne** işlevinde katılan ve bu bildirinin doğrudan konusuna girmeyen şu örnekleri ise “iç içe birleşik cümle” olarak adlandırabiliriz; çünkü bu cümlelerin ki bağlacıyla kullanılmış şekillerine taramalarda rastlanamamıştır. Bundan dolayı bunları ki’si düşmüş birleşik cümle şeklinde adlandırmak uygun olmayacaktır.

Herif ağaçta iken *bir iniltidir* işitir

Bakar ki bir kötürüm tilkinin yanık sesidir (Mehmed Akif, *Tevekkül*)

Sonra *bir meraktır* aldı beni... (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*)

Beni *bir düşüncedir* almıştı. (Reşat Nuri Güntekin, *Çalığışu*)

Odada *bir kahkahadır* koptu. (Reşat Nuri Güntekin, *Çalığışu*)

² Bu terimin kullanıldığı bir makale çalışmasının künyesini burada verebiliriz: Suzan Tokatlı, “Irak Türkmen Türkçesinde ki’si Düşmüş Birleşik Cümleler”, *Zeitschrift für die Welf der Türken (ZfWT)*, vol. 4, no. 1 (2012), s. 99-105.

- Hasılı, aramızda bir oyun, *bir cilveleşmedir* gidiyordu. (Reşat Nuri Güntekin, *Çalılışu*)
- İki parti arasında *şiddetli bir çarpışmadır* başladı. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaprak Dökümü*)
- İhtiyarı *bir gülmedir* aldı. (Yaşar Kemal, *İnce Memed I*)

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü Halûk (2004): “Eski Anadolu Türkçesinde ki’si Düşmüş Birleşik Cümleler Üzerine”, **Zeynep Korkmaz Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara, 51-60.
- ÇOHADAR, Ece (2008): **Türkiye Türkçesinde Ki’li Birleşik Cümle Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Kültür Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1994): **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003): **Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- TORUN, Yeter (2006): “+Dİr/+DUr Bildirme Ekiyle Oluşturulan Bazı Yapıların Cümledeki Kullanımları Üzerine”, **TDAY-Belleten**, 2003/I, Ankara, 111-122.
- ÖZKAN, Mustafa (2004): “Eski Türkiye Türkçesinde ki/kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine”, **İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. XXXI, İstanbul, 243-255.
- TULUM, Mertol (1978): **Sinan Paşa, Ma’ârif-nâme ve ki’li Birleşik Cümleler Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış doçentlik tezi, İstanbul.
- YELTEN, Muhammet (2005): “Parsnâme’deki Ki’li Cümleler Üzerine”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, c. II, sy. 4, Ankara, 46-56.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

